

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Браславської Оксани Володимирівни на дисертаційну роботу

Вішнікіної Любові Петрівни

**«МЕТОДИЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З
ГЕОГРАФІЇ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ»**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.02 - теорія і методика навчання (географія)**

Відгук позитивний.

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Дослідження Вішнікіної Любові Петрівни присвячене актуальній проблемі, оскільки оптимізація вивчення географії передбачає теоретико-практичне обґрунтування методики предметно-компетентнісного її вивчення учнями закладів загальної середньої освіти.

В Україні проводиться цілеспрямована робота щодо визначення структури й змісту предметних компетентностей, що набуваються учнівською молоддю під час навчання, оновлюється зміст, структура й методи їх навчання, в освітній процес впроваджуються інноваційні технології. У рамках проведеного дисертанткою дослідження, на перший план висунуто проблему визначення структури й змісту предметної географічної компетентності учнів, удосконалення методичного апарату формування такої компетентності й встановлення критеріїв оцінювання рівня її сформованості.

Головне завдання освіти сьогодення – впровадження концепції освіти впродовж життя, створення наукового й освітнього інформаційного середовища, що дозволить підготувати особистість до повноцінного життя в інформаційному суспільстві та адаптувати її до впровадження нових стратегій розв'язання питань щодо до самостійної діяльності молоді в різноманітній географічній реальності.

На сучасному етапі розвитку суспільства підготовці учнів до життя

приділяється немало уваги, результатом якої має бути і такий аспект як сформована компетентність особистості, яка розглядається як здатність ефективно діяти у відповідних сферах життєдіяльності. Це висуває вимоги до науково-теоретичних і науково-методичних засад компетентнісного підходу, а також вимагає розроблення нової методичної системи роботи з учнями відповідно до стратегічних напрямів оновлення вітчизняної освіти.

Саме тому, вважаємо, що вибір теми дослідження зумовлений об'єктивною потребою і соціальною значущістю якісної предметної підготовки учнів, високим рівнем потреби в реалізації сучасних методів й методичних прийомів формування предметно-географічних компетентностей учнів і низькою розробленістю теоретичних і практичних аспектів реалізації методичної системи формування предметної географічної компетентності учнів в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. У зв'язку з зазначеним, тема дисертаційного дослідження є актуальною, що підтверджує вагомість опрацювання обраної наукової проблеми.

Висвітлюючи складні перетворення в системі освіти України, авторка аналізує стан упровадження компетентнісного підходу до навчання географії у вітчизняній шкільній освіті та основний зміст праць науковців за темою дослідження, широко застосовує методи проблемно-тематичного, системного та порівняльного аналізу з метою глибшого з'ясування сутності означених процесів, а також здобуття кращого із досвіду європейських країн. Вивчення практичного досвіду, науковий аналіз літературних джерел, соціально-педагогічна значущість і висока суспільна потреба у визначенні принципів добору й побудови змістового наповнення навчальних програм з географії компетентнісною тематикою зумовили актуальність і доцільність дослідження.

Таким чином, доводячи актуальність обраної для дослідження проблеми, авторка стверджує, що «запровадження компетентнісного підходу до географічної освіти є кардинальним шляхом її оновлення й зумовлює потребу в системному підході до змісту географічної освіти, прогнозування її

результативного складника та розроблення методичного апарату формування предметної географічної компетентності учнів (ПГКУ) основної школи, яка за Законом України «Про освіту» 2017 р. відповідає базовій середній освіті» (с. 6-7).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Структура пропонованого Вішнікіною Л. П. дисертаційного дослідження у відповідності з нормативними вимогами є чіткою, що дозволяє говорити про логічність у викладі матеріалу. Вступ дисертації висвітлює методологічно обґрунтовані елементи наукового апарату, мета, завдання, гіпотеза, наукові концепти, об'єкт, предмет дослідження відповідають специфіці обраної теми, сформульовані науково грамотно і засвідчують, що автор глибоко усвідомлює суть проблеми та можливі шляхи її теоретичного і практичного вирішення.

Визначена авторкою наукова новизна дослідження, доводить первинність здійснення нею цілісного дослідження, зокрема, визначено теоретичних і методичних засад реалізації методичної системи формування предметної географічної компетентності учнів (теоретично обґрунтовано поняття «предметна географічна компетентність учня»); з'ясовано зміст і розроблено структуру предметної географічної компетентності учнів; висвітлено зміст предметно-географічних компетентностей як складників предметної географічної компетентності учнів; побудовано алгоритми формування предметно-географічних компетентностей учнів; ідентифіковано структурно-функціональні складники методичної системи формування предметної географічної компетентності учнів; диференційовано методичні прийоми навчання географії, що застосовуються у процесі формування предметної географічної компетентності учнів; представлено методичні рекомендації до проектування та проведення компетентнісно-формувальних уроків географії; запропоновано методику перевірки й оцінювання предметно-географічних компетентностей учнів; на основі аналізу сучасних

методів, видів, способів і прийомів контролю навчальної діяльності та навчальних досягнень учнів з географії створено алгоритми проектування й застосування компетентнісно-орієнтованих завдань із географії; удосконалено психодидактичні засади предметно-компетентнісного навчання географії; здійснено диференціацію сучасних засобів навчання географії та визначено методичні особливості їхнього застосування у процесі формування предметної географічної компетентності учнів; систематизацію форм організації навчально-пізнавальної діяльності з географії у традиційному, інтерактивному й самостійному режимах роботи учнів; структуру компетентнісно-формувальних уроків географії; вимоги до структури компетентнісно-спрямованого підручника географії; методику тестового контролю навчальних досягнень учнів; отримали подальший розвиток педагогічні підходи до формування географічних компетентностей учнів у позаурочному та позакласному навчанні географії; прикладні аспекти застосування методів навчання географії; систематизування нетрадиційних видів уроків географії; застосування засобів комп'ютеризованого предметно-компетентнісного навчання географії; методичні аспекти організації та виконання учнями практичних робіт із географії; методичні аспекти організації та виконання учнями домашньої роботи з географії; застосування на компетентнісно-формувальних уроках географії елементів навчальних технологій.

Вішнікіною Л. П. визначено завдання, які успішно реалізувалися на засадах відповідної концепції, теоретико-методологічних і методичних підходів до розв'язання важливих проблем формування предметної географічної компетентності учнів. Зокрема, реалізація концепції дослідження базується на трьох чітко прописаних авторкою взаємозв'язаних концептах: концептуальному, психолого-педагогічному, методичному.

Для розв'язання поставлених завдань дослідження, досягнення мети, перевірки гіпотези використано комплекс теоретичних, емпіричних, експериментальних методів. Відзначаємо як позитив те, що методи

добиралися відповідно до завдань конкретного етапу роботи у послідовності, заданій програмою дослідження.

Достовірність та наукова новизна здобутих результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях. Проведене Вішнікіною Л. П. дослідження є науково достовірним та практично обґрунтованим. Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематичного плану відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України «Науково-методичні засади формування і реалізації оновленого змісту географічної освіти в основній школі» (державний реєстраційний № 0112U000397). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 7 від 22.05.2013 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №5 від 28.05. 2013 р.).

Результати дослідження упроваджено в практику ЗЗСО м. Полтави і Полтавської області, що підтверджено відповідними довідками (довідка № 182 від 02.11.2017 р. – Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, довідка № 0201-15/53 від 16.01.2018 р. – Полтавська обласна адміністрація, Департамент освіти і науки), Черкаської області (довідка № 26/01-18 від 24.01.2018 р.), Дніпропетровської області (Криворізька гімназія № 127 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, довідка № 2075 від 22.01.2018 р.), Київської області (Білоцерківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 18 Білоцерківської міської ради Київської області, довідка № 01-22/41 від 22.02.2018 р.).

Положення й результати дослідження впроваджено в систему роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 064/01-60/11 від 10.01.2018 р.), Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (довідка № 48 від 19.01.2018 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 94/01 від 22.01.2018 р.).

Дисертація Вішнікіної Любові Петрівни «Методична система формування предметної компетентності з географії в учнів основної школи» складається зі вступу, п'яти розділів й висновків до них та загальних висновків. Список використаних джерел налічує 602 найменування (з них 14 латиницею) на 64 сторінках. 23 додатки розміщено на 141 сторінці. Дисертація, повним обсягом 602 сторінки, містить 397 сторінок основного тексту, 21 рисунок і 44 таблиці.

У дисертації виклад результатів дослідження логічно починається з обґрунтування теоретико-методичних основ формування географічних компетентностей учнів у системі шкільної географічної освіти. Автор наголошує, що «визначальною категорією компетентнісного підходу до навчання географії є географічна (предметна) компетентність учня чи студента, запровадження якої до нормативних, науково-методичних і прикладних складників географічної освіти надало можливість розв'язувати проблему, яка полягає у тому, що, незважаючи на засвоєння набору теоретичних знань та практичних умінь, учнівська молодь не в змозі їх застосовувати з метою вирішення конкретних життєвих завдань» (с. 45).

Крім того, проаналізовано стан розробленості проблеми формування географічної компетентності учнів у теорії і методиці шкільної освіти; висвітлені можливості запровадження компетентнісного підходу до навчання географії у вітчизняній шкільній освіті; проаналізовано структуру предметної географічної компетентності учнів; обґрунтовано зміст предметно-географічних компетентностей учнів (розділ 1).

Отже, відзначаємо кваліфікований розгляд автором тлумачення основних термінів і дефініцій дослідження, що дало можливість сформулювати авторське визначення ключових понять. Зокрема, на основі державних циркулярів, авторкою було класифіковано компетентності учнів на ключові, міжпредметно-інтегральні та предметні (галузеві) (с. 52). Предметною географічною компетентністю учнів, Вішнікіна Л. П. визначає «здатність учнів до застосування здобутих географічних знань, умінь і навичок,

ціннісних установок і специфічного географічного мислення, сформованих на підґрунті здібностей й життєвого досвіду, яка необхідна для оптимальної діяльності у довкіллі, передбачення наслідків такої діяльності та розв'язання власних життєвих завдань і проблем» (с. 55-56).

Цікавим є обґрунтування та визначення змісту предметно-географічних компетентностей учнів на основі чинної навчальної програми з географії: географічні знання (змістовий компонент ПГКУ); географічні вміння й навички, досвід творчої діяльності з географії (діяльнісний компонент ПГКУ); емоційно-ціннісні ставлення до довкілля й людської діяльності в ньому (ціннісний компонент ПГКУ); географічне бачення світу (світоглядний компонент).

У зв'язку з актуалізацією компетентнісного підходу в освіті, Любов Петрівною підкреслюється важливість визначення його психодидактичних засад у навчанні учнів географії (розділ 2). Зокрема, розкрито вплив основних когнітивних процесів на навчально-пізнавальну діяльність учнів з географії та схарактеризовано особливості розвитку мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів у процесі компетентнісного навчання географії.

Звертаємо увагу на розроблений дисертанткою алгоритм формування предметно-географічних компетентностей учнів, з чітким описом покрокових дій вчителя щодо формування в учнів географічних знань, вмінь і навичок, досвіду творчої діяльності з географії, емоційно-ціннісного ставлення до довкілля й людської діяльності в ньому, географічного бачення світу.

У роботі не тільки наголошується на важливості піднятої теми, але й визначається вплив основних когнітивних процесів на навчально-пізнавальну діяльність учнів з географії, тобто «для вчителя, який впроваджує компетентнісний підхід до навчання географії, психологія є джерелом уявлень про загальних особливостей когнітивних процесів учнів: відчуття й сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, уяви, мови» (с. 7). Мотивація вчителем навчально-пізнавальної діяльності учнів у процесі компетентнісного навчання географії передбачає проектування такого перебігу подій, який

«сприяв би встановленню партнерських інтерактивних суб'єкт-суб'єктних відносин між вчителем і учнями. При цьому найвищим критерієм взаємодії вчителя й учня є їхня співтворчість» (с. 85).

Реалізація спроектованого наукового пошуку обраної проблеми відображена у правомірно визначеному інструментарії для діагностики рівня функціонування структурних складників методичної системи формування предметної географічної компетентності учнів (розділ 3). Зокрема, виокремлено три функціонально-морфологічних підсистеми: компонентну, результувальну та регулювальну, які складаються з концептуального, змістового, процесуального та контрольного-корегувального компонентів (с. 118, рис. 3.1); авторка чітко і ґрунтовно їх розкриває, наголошуючи на їхньому взаємозв'язку і взаємообумовленості.

Визначено методи методичні прийоми, форми і засоби формування предметно-географічних компетентностей учнів. Суттєвим у роботі вважаємо охарактеризовані авторкою пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладення навчального матеріалу, частково-пошуковий, дослідницький методи, приклади використання яких наведено у додатку Д.

Зіставлення традиційного й інтерактивного режиму організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з географії в різних аспектах (додаток Ж), дозволило Вішнікіній Л.П. прийти до висновку про те, що реалізація інтерактивних форм організації навчання підвищує ефективність формування предметно-географічних компетентностей учнів, зацікавлює і сприяє розвитку інтересу до вивчення географічних наук (с. 224).

Практикоорієнтованим вважаємо 4 розділ дисертації, в якому на високому науковому рівні розкрито методичні аспекти проектування компетентнісно-формувальних уроків географії. Зокрема, авторкою подано орієнтовні план-схеми уроку формування й застосування нових знань, уроку формування й застосування вмінь і навичок, уроку поглиблення й систематизування предметно-географічних компетентностей, уроку контролю й корегування предметної географічної компетентності та комбінованого компетентнісно-

формульованого уроку (с. 248-265). Значною допомогою сучасному вчителю географії, на нашу думку, стане розроблена Любов'ю Петрівною методика застосування на компетентнісно-формульованому уроці географії елементів навчальних технологій. Виділивши три групи технологій (організації й управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів з географії, активізації й інтенсифікації навчально-пізнавальної діяльності учнів з географії, розвитку самостійності навчально-пізнавальної діяльності учнів з географії), авторка довела, що «обираючи навчальні технології з метою застосування у власній професійній діяльності, учитель має орієнтуватися передусім на рівень їхньої ефективності, який визначається за критеріями технологічності: науковістю, системністю, ефективністю, передбачуваністю, відтворюваністю й оптимальністю» (с. 310).

Безсумнівним науковим досягненням Любові Петрівни вважаємо організацію педагогічного дослідження ефективності застосування методичної системи формування предметної географічної компетентності в учнів основної школи: 1) побудова процесу навчання географії на підвалинах конкретизації кінцевого компетентнісного результату як комплексу окремих предметно-географічних компетентностей учнів; 2) обґрунтування та конкретизація змісту окремих предметно-географічних компетентностей учнів з географії на основі оновленої навчальної програми; 3) системне застосування взємопов'язаних компонентів методичної системи формування предметної географічної компетентності учнів; 4) наскрізний контроль рівня сформованості предметної географічної компетентності учнів за допомогою компетентнісно-орієнтованих завдань (розділ 5).

Схвально відмічаємо реалізований дисертанткою алгоритм проведення експериментальної роботи та здійснений опис способів обробки даних й аналіз результатів дослідження. Експериментальна перевірка й оцінювання предметно-географічних компетентностей учнів проведена автором кваліфіковано і підтвердила ефективність авторської методики роботи. Здобуті результати супроводжуються матеріалом у графічному зображенні:

таблиці, рисунки, які суттєво розширюють та унаочнюють змістове поле дисертації.

Варто наголосити на практичному значенні результатів дослідження. Автором розроблена та впроваджена в практику основної школи модель методичної системи формування предметної географічної компетентності учнів та навчально-методичне забезпечення такого впровадження: підручників, навчальних і методичних посібників, дидактичних матеріалів, довідників, компетентнісно-орієнтованих завдань. Теоретичні висновки дослідження використано у процесі розробки відділом навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України проекту Концепції географічної освіти в основній школі (2014 р.), написання Методичних рекомендацій щодо організації навчально-виховного процесу з географії у 2016–2017 та 2017–2018 навчальних роках, створення комплексного навчально-методичного комплексу шкільного курсу географії. Крім того, розроблені автором компетентнісно-орієнтовані завдання з географії використовувалися під час здійснення моніторингу якості загальної середньої освіти серед учнів 10-х класів у 2013 році, а за результатами дослідження вдосконалено підготовку майбутніх учителів географії у закладах вищої освіти: розроблено Навчальну програму дисципліни «Методика навчання географії» (у співавторстві), яка була рекомендована Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. На основі цієї програми створено відповідне навчально-методичне забезпечення і впроваджено у освітній процес Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Крім того, у співавторстві написано підручник для студентів закладів вищої освіти «Загальна методика навчання географії», який був затверджений Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України в 2012 році. Розроблені у процесі дослідження теоретичні положення й методичні рекомендації використовуються на курсах підвищення професійної кваліфікації вчителів географії в інститутах післядипломної освіти педагогічних кадрів.

Результативність експерименту є вірогідною, що підтверджене поєднанням кількісного і якісного аналізу емпіричних даних, використанням методів математичної статистики. Тобто, достовірність кількісних результатів дослідження не викликає сумніву.

Узагальнюючим висновком є чіткість розв'язування дисертанткою всіх поставлених завдань, досягнення мети наукової роботи через опору на фундаментальні наукові дослідження, використані теоретичні та емпіричні методи, репрезентативність вибірки, експериментальну перевірку отриманих даних. Вірогідними, чітко сформульованими, співвіднесеними із завданнями, послідовними, змістовними є й загальні висновки, де подано теоретичне узагальнення виконаного дослідження й отриманих експериментальних даних. Рукопис завершують досить об'ємні додатки, що доповнюють і конкретизують зміст дисертації.

Результати дисертації висвітлено у 54 працях, з яких: 1 монографія; 5 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, що включені до міжнародних наукометричних баз, із наряду підготовленої дисертації (у т.ч. 3 одноосібні); 15 статей у фахових наукових виданнях України (у т.ч. 5 одноосібних); 1 програма, 3 підручники, понятійно-термінологічний словник і 8 навчальних посібників для закладів загальної середньої освіти і закладів вищої освіти з відповідним грифом Міністерства освіти і науки України (у співавторстві); 8 інших навчально-методичних праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації; 12 публікацій у періодичних виданнях і матеріалах й тезах конференцій та з'їздів (у т.ч. 5 одноосібних).

Автореферат відповідає тексту дисертації, в ньому адекватно висвітлені всі складові роботи.

Оцінюючи загалом позитивно дисертацію **Вішнікіної Любові Петрівни**, вважаємо за необхідне вказати на низку позицій і сумнівів, які виникли в процесі опонування дисертації і вимагають окремих пояснень.

1. Дещо переобтяжений перший розділ дисертації. На нашу думку, матеріал, що визначає поняття «компетентності» є досить відомим у

наукових колах. Варто було б, широко розкрити особливості шкільної географічної освіти в близькому й далекому зарубіжжі та показати наявність векторів на компетентнісний підхід тих країн, де він запроваджується.

2. Дослідження було б більш переконливим, якщо б авторка представила порівняльний аналіз розробленої методичної системи компетентнісного навчання географії і поглядів сучасних українських дослідників окресленої теми.

3. Дев'ятим завдання роботи визначено «Експериментально дослідити педагогічну доцільність розробленої методичної системи формування ПГКУ і створити методичне забезпечення її впровадження в шкільну практику.». На жаль у загальних висновках прокоментовано лише апробацію методичної системи формування ПГКУ, а узагальнюючі цифрові дані (докази позитивності її впровадження) залишилися поза увагою дисертантки.

4. Цілком справедливо у дисертації відводиться особлива роль аналізу сучасних методів, видів, способів і прийомів контролю навчальних досягнень учнів з географії, компетентнісно-формувальних уроків, компетентнісно-орієнтованих завдань з географії, натомість осторонь залишилася характеристика універсального дизайну, різних типів освітнього середовища, які неоднозначно впливають на формування предметної географічної компетентності учнів (універсальний дизайн у сфері освіти за Законом України «Про освіту» – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну).

5. В обґрунтуванні термінологічного апарату дисертації було б доцільно більш докладно охарактеризувати відмінність понять «предметна географічна компетентність учня» та «предметно-географічні компетентності учнів», зокрема, у параграфі 1.2. дисертантка обґрунтувала зміст географічних знань, географічних умінь й навичок, досвіду творчої діяльності з географії,

емоційно-ціннісного ставлення до довкілля й людської діяльності в ньому, географічного бачення світу назвавши ці елементи компетентностями. Ми не погоджуємося з цим, так як ці одиниці є змістовим, діяльним, цінним і світоглядним компонентом предметної компетентності учнів з географії. Кожна з предметно-географічних компетентностей учнів, що визначена на основі чинної навчальної програми з географії має мати власну специфічну назву (так як визначено міжпредметні компетентності – математичну, країнознавчу, краєзнавчу, туристичну, картознавчу тощо компетентність (с. 52). Це дало б змогу більш чітко розмежувати вказані дефініції.

6. У дисертації доцільно було б більш чітко визначити місце і роль виховної роботи, особливості організації і проведення географічних практик з учнями, що мають сприяти організації практичного рівня формування предметної географічної компетентності учнів, поглибленому вивченню географії з урахуванням освітніх потреб, нахилів, здібностей й інтересів кожного школяра.

7. У тексті дисертації зустрічаються окремі граматичні, орфоепічні, стилістичні помилки, повтори тексту.

Висловлені зауваження та побажання не знижують теоретичної й практичної цінності проведеного дослідження, яке є завершеним, науковим доробком, який характеризують наукова новизна, чітка структурованість, логічність викладу матеріалу, повнота висвітлення основних положень у публікаціях.

Загальний висновок та оцінка дисертації.

Проаналізувавши дисертацію Вішнікіної Любові Петрівни на тему: МЕТОДИЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ГЕОГРАФІЇ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ», приходимо до висновку, що робота є завершеним та цілісним доробком з проблеми, яка має вагомим теоретичним й практичним значенням для теорії й методики навчання географії. Вважаю, що дисертаційна робота за змістом, висновками, одержаними результатами відповідає вимогам МОН України, щодо дисертаційних робіт, поданих на

здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, зокрема, «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання» (зі змінами), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а її автор Вішнікіна Любов Петрівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 - теорія і методика навчання (географія).

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор

завідувач кафедри географії та методики її навчання

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

О. В. Браславська

Підпис офіційного опонента

Браславської О. В. затверджую

ректор Уманського державного

педагогічного університету імені Павла Тичини

доктор педагогічних наук, професор

О. І. Безлюдний

